

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РОЗВИТКУ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШІВ

Статтю присвячено проблемі дидактичних початків інтеграційних процесів у розвитку гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей, які виступають одним з напрямів удосконалення їх професійної підготовки, і є результатом створення єдиного нерозривно пов'язаного освітнього процесу.

Ключові слова: гуманізація освіти, інтеграція знань, дидактичні закономірності, ціннісні орієнтації, професійна підготовка.

Організація навчального процесу у ВНЗ передбачає поряд із добре відомими елементами практичного досвіду застосування принципово нового типу його системи та змісту, що дасть змогу вивести підготовку майбутніх учителів на рівень світових стандартів з урахуванням перспектив розвитку держави. Професійна підготовка вчителів складається із трьох елементів: загальноосвітнього, спеціально-предметного та спеціально-професійного (психолого-педагогічного та методичного) [3, с. 142]. Проблема підготовки вчителів, в основі якої лежать суспільні вимоги до їх навчання, пов'язана зі встановленням оптимального науково обґрунтованого балансу між загальноосвітніми, спеціально-предметними, спеціально-професійними циклами дисциплін, що входять до навчального плану.

Мета статті – дослідити практичні засади інтеграційних процесів у розвитку гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей педагогічних ВНЗ.

На думку А. Бойко, В. Буряка, Г. Гриценка, В. Кременя, В. Пащенко, М. Шкіля та ін., найкраще враховує запити та побажання особистості, поєднує їх з інтересами держави та суспільства багатоступенева гуманістична система освіти, яка має ряд переваг: дає можливість студентові обирати посильний ступінь освіти; змінювати обраний ним шлях, не втрачаючи досягнутого результату; порівняно короткий термін навчання на кожному ступені створює близьку мету й психологічно полегшує навчання; кожний ступінь має завершальний характер [1, с. 12]. У педагогічних ВНЗ України створено умови для переходу до багатоступеневої системи освіти. Розроблено нові державні стандарти з урахуванням диференційованого працевикористання майбутніх випускників залежно від здобутого ними освітнього та класифікаційного рівня: молодший спеціаліст готується до викладання в дошкільних закладах або початковій школі, бакалавр – у загальноосвітній, спеціаліст – у старшій, магістр – у профільній школі, гімназії, ліцеї, ВНЗ I–II рівнів акредитації.

Для підготовки вчителів природничих дисциплін, зокрема вчителя географії, пропонується двоступенева система підготовки у ВНЗ: базова вища освіта (бакалавр) з терміном навчання 4–5 років; повна вища освіта (магістр) з терміном навчання 1–2 роки. Розроблені та впроваджені сучасні

кваліфікаційні вимоги до географів-випускників вищих навчальних закладів з урахуванням досягнень і перспектив розвитку науки, освіти, культури, переходу до ринкових відносин. У різних європейських країнах системи підготовки вчителів мають свої особливості, зумовлені історичними, культурними, етнічними, соціально-психологічними, економічними факторами [4, с. 89], що містять обов'язковий розгляд питання їхнього фахового становлення. Так, наприклад, у коледжах Англії майбутні вчителі проходять академічну (загальноосвітню) та професійно-педагогічну підготовку. Академічна передбачає декілька основних предметів, як правило, тих, які згодом студент викладатиме в школі, а також вивчення психолого-педагогічних дисциплін, методичних (професійних) курсів та педагогічну практику в школі [5, с. 114].

Вищі навчальні заклади України здійснюють гуманізацію змісту педагогічної освіти, що передбачає: збільшення кількості взаємопов'язаних курсів, спрямованих на поглиблення загальноосвітньої та фундаментальної підготовки студентів, і створення інтегрованих навчальних курсів. Чимало педагогів підтримують думку про запровадження інтегрованих курсів, оскільки на їх вивчення витрачається менше часу, порівняно з традиційною підготовкою спеціалістів; підвищується інтерес студента-географа до навчання; забезпечується формування сучасного світогляду майбутнього вчителя, формування навичок ціннісного орієнтування в різних аспектах життєдіяльності; здійснюється фахова підготовка вчителя [1, с. 37]. Крім того, важливим аспектом у вирішенні проблеми підготовки вчителя в сучасних умовах є підготовка майбутніх спеціалістів до реалізації інтегрованого підходу в навчанні учнів. Теза про те, що “зміст професійного навчання по горизонталі вимагає науково обґрунтованого підходу з урахуванням сукупності факторів і, перш за все, дидактичних принципів” [2, с. 208] вказує, що сучасна постсекундарна освіта (наступна за шкільною) має в основі інтеграцію пізнання світу та розвиток соціальної сфери життя.

Саме інтеграція знань із декількох наук, або універсальні знання, виходить з історико-освітніх аспектів пропорційної освіти Дваньї Греції, релігійних догм освіти Середньовіччя, освіти епохи Відродження, науково-технічного прогресу ХХ ст., комп'ютерного, дистанційного навчання ХХІ ст. Природничі науки, в тому числі й географія, відчули інтеграцію суміжних наук у зв'язку із загостренням екологічної ситуації, що вимагало комплексних підходів різних дисциплін; розвитком новітніх технологій; оновленням свідомості кожної особистості. У фаховому становленні вчителя географії інтегративним чинником спеціальної і психолого-педагогічної підготовки є методика навчання, яка спирається на дослідження проблеми викладання головної освітньої категорії. Інтеграція є процесом становлення цілісності й, досліджуючи положення дидактики, психології, основ різних наук, дає змогу обґрунтовано інтегрувати певні наукові галузі в одному предметі [7, с. 270]. Ґрунтуючись на загальнодидактичних закономірностях, методика географії вибудувалася як самостійна наукова галузь, де теоретичні положення, предметні та психологічні скла-

дові застосовуються в практичній діяльності школи. “Якщо об’єкт окремого методологічного дослідження виділяє який-небудь аспект чи властивість об’єкта-методики навчання, то це означає, що й предмет цього дослідження буде співвідноситись з предметом методики й охоплювати або підмножину основної методичної системи, або деякі аспекти її компонентів у їхніх взаємозв’язках, або окремі властивості” [6, с. 18]. Особлива увага звертається на рівень і характер природничо-наукових знань із навчальних предметів і методики їх викладання у школі. У географічній освіті ця думка простежується в психолого-педагогічних концепціях, досягненнях у галузі теорії і методики навчання взагалі та окремо в галузі методики навчання з географії, зокрема в працях І. Барінової, А. Григор’єва, А. Даринського, М. Елькіна, Л. Занкова, Л. Зеленської, В. Коринської, В. Корнєєва, В. Максаковського, І. Матрусова, В. Оніщука, І. Пернера, О. Савченко, М. Сказкіна, А. Сиротенка, П. Шищенка та ін. Проводиться значна робота з модернізації змісту освіти, вводяться нові теми та курси, які відображають досягнення науки, техніки, культури, розробляються нові програми, підручники, навчальні посібники, які побудовані на міждисциплінарній основі, а в розв’язанні проблем інтеграції змісту освіти важливу роль відіграє метод командного викладання (спільне викладання групою вчителів різних фрагментів інтегрованого курсу або спільна робота в різних формах навчання з цього самого курсу). Навчальні плани підготовки вчителів географії передбачають вивчення ними інтегрованих курсів, зокрема методики географії як яскравого прикладу поєднання педагогіки, психології, школознавства, основ географії, які базуються на використанні ефективних технологій навчання, що підвищують якість їхніх знань та вмій. Засобами сучасних технологій реалізується необхідність удосконалення класичних форм та методів навчання (лекції, лабораторні практичні заняття, консультації, колоквіуми, заліки, іспити) поряд із навчальними технологіями що набули поширення останнім часом (модульний принцип викладання навчальних курсів поєднаний із рейтинговою системою оцінювання знань, інформаційні навчальні технології, сучасна організація лабораторного практикуму тощо) [7, с. 257]. Крім того, широко розвинута система навчальних курсів за вибором, які допоможуть розширити кругозір і дати знання із суміжних галузей, без яких підготовка сучасного вчителя географії була б неповною.

О. Тімець на основі узагальнення результатів дидактичних і методичних досліджень різних наук відзначає, що необхідне застосування такого засобу навчання, в якому б об’єднувалися теоретичні та практичні знання з географії, подані в текстовій, картографічній, ілюстративній формах, доступні широкому колу студентів. Застосування комп’ютерних технологій полягає в поданні навчальної інформації, яка може бути представлена текстом, картами, графіками, діаграмами, таблицями, рисунками тощо й забезпечує операційну діяльність студентів як перетворення і переробку теоретичних та емпіричних знань. Саме з допомогою новітніх технологій, у ході вивчення інтегрованого курсу, де навчальний матеріал викладається в

систематизованій і структурованій формі, вирішуються виховні завдання, розвивається сприйняття, мислення, волюва, емоційна та мотиваційна сфери студента, а також є можливість раціональної організації його навчальної діяльності, самостійного оволодіння міцними знаннями та вміннями [7, с. 271].

Специфіка процесу навчання географії під час інтегрованих курсів, на думку О. Тімець, зумовлена складовими його компонентами та зв'язками, де важливим є вибір методів навчання студента. Так, пояснювально-ілюстративний метод доцільно використовувати на лекційних заняттях, коли сприйняття навчальної інформації організовується шляхом поєднання викладання навчальної інформації та демонстрацією ілюстративного матеріалу комп'ютерної програми. Репродуктивний метод може використовуватися як на лекційних, так і на практичних заняттях будь-якого курсу. Діяльність студентів будується на застосуванні типових завдань, що потребують пояснень причин географічних явищ або порівняння об'єктів та явищ повторюваної навчальної ситуації. Проблемний метод реалізовується під час проведення лабораторних занять, обговорення різних гіпотез і теорій, де комп'ютерні технології є джерелом географічної інформації. Дослідний метод, один із найвагоміших у вивченні географії, може застосовуватися на практичних заняттях із використанням комп'ютера, коли студенти самостійно спостерігають і вивчають певні явища та процеси, які різнобічно характеризуються за допомогою інтеграції інформації декількох наук, визначають проблем дослідження, висувають гіпотези та планують шляхи їх вирішення [7, с. 271].

Використання інтеграційних процесів у навчально-виховному процесі фахової підготовки вчителя географії дає змогу застосовувати системний підхід до формування в нього географічних понять. У психолого-педагогічній і методичній літературі системність у знаннях розглядається як один з основних показників їх якості, який свідчить про високий рівень засвоєння змісту певного курсу. Під системними знаннями в географії розуміють знання, які можна характеризувати такими ознаками: усвідомлення внутрішньої логіки та взаємозв'язок предметів і явищ, які вивчають; осмислення сутності географічних понять, позначені відповідними термінами; вміння встановлювати причинно-наслідкові, функціональні, логіко-змістові, просторові та інші види зв'язків; здійснювати комплексний підхід до характеристики географічного об'єкта; оперувати засвоєними знаннями, вміннями й навичками. Особлива увага при цьому належить систематизації розрізнених знань інтегрованих курсів, де необхідна діяльність мислення зі встановленням більш віддалених зв'язків; мотиваційна та змістова підготовка до формування географічних понять; організація чуттєвого сприймання предметів і явищ природи; організація розумової діяльності, спрямованої на виділення істотних ознак поняття; узагальнення та словесне вираження суті поняття, позначення його відповідним терміном; введення сформованого поняття в систему географічних знань. Під час засвоєння географічного поняття, терміна чи елемента географічного мінімуму осми-

слення здійснюється через аналіз сприйнятих ознак і властивостей об'єктів природи, на основі яких воно формується; через порівняння, абстрагування та логічне сортування істотних і неістотних ознак і властивостей; встановлення взаємозв'язків і взаємозалежностей між ними. Відповідно кожне географічне поняття розглядається як система, елементами якої є його істотні ознаки, причому виявлені різними науками, які інтегруються й утворюють зміст поняття. При цьому логічне мислення студентів залежатиме від вдалого підбору пізнавальних завдань, методів і засобів навчання. Адже педагогічна професія ставить високі вимоги до мислення фахівця. Професійне мислення географа повинно бути цілеспрямованим, гнучким, глибоким, мобільним, швидким і точним. На сучасному етапі розвитку освіти, пов'язаному з інтеграційними процесами, опануванням нових технологій навчання та широким упровадженням у шкільну практику інновацій, підвищується роль самостійності мислення і передбачення, вміння творчо вирішувати нестандартні педагогічні завдання. Як свідчать результати досліджень (В. Сафронова, А. Шаблікін, А. Щербаков та ін.), рівень фахової підготовки до педагогічної діяльності перебуває у прямій залежності від розуміння вчителем предмета своєї праці й усвідомлення своєї соціальної ролі в суспільстві. Отже, фахова підготовка вчителя-географа через інтегративну систему засвоєння понять сприяє розвитку його особистісних якостей та набуття глибоких і всебічних знань предмета! [7, с. 272].

Висновки. Отже, основними підходами до проблеми вдосконалення підготовки вчителя природничих дисциплін є перехід до ступеневої системи, яка дасть змогу задовольнити потреби та можливості особистості у здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей; оновлення змісту освіти, яке відбувається двома шляхами: перший полягає в розширенні різноманітних взаємопов'язаних курсів, спрямованих на поглиблення загальноосвітньої та фундаментальної підготовки студентів, а другий – у створенні інтегрованих курсів, що є досить актуальним у сучасному освітньому просторі; запровадження ефективних технологій навчання; підготовка майбутніх учителів до реалізації інтегрованого підходу в навчанні. Отже, використання інтеграційних процесів у фаховій підготовці вчителів природничих дисциплін є важливим чинником у розвитку гуманістичних цінностей, одним із напрямів удосконалення їхньої професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації (підготовка вчителя до формування виховуючи відносин з учнями): навч.-метод. посіб. / А.М. Бойко. – К. : ІЗМН, 1996. – 232 с.
2. Ничкало Н.Г. Особенности развития постсекундарного профессионального образования в Украине / Н.Г. Ничкало // Проблемы постсекундарного профессионального образования. – К. : Вища школа, 1998. – С. 205–211.
3. Окса М.М. Вивчення дисциплін загальнопедагогічної підготовки вчителя у педагогічних вузах України (1917–1991) / М.М. Окса. – К. : ТОВ “Міжнар. фін. агенція”, 1997. – 315 с.

4. Окса М.М. Ретроспективні генези і сучасні тенденції розвитку експериментальних навчально-виховних закладів Німеччини / М.М. Окса. – Мелітополь : МДПУ, 2005. – 96 с.

5. Попова Л.Д. Особливості педагогічної підготовки майбутніх вчителів у коледжах Англії / Л.Д. Попова, О.Ю. Леонтєва // Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи : тези наук.-практ. конф. – К., 1994. – С. 114–115.

6. Саранцев Г.И. Методология предметных методик / Г.И. Саранцев // Педагогика. – 2000. – № 8. – С. 16–23.

7. Тімець О.В. Практичні засади використання інтеграційних процесів у фаховій підготовці вчителів географії / О.В. Тімець // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія. – К. ; Вінниця : Едельвейс, 2007. – Вип. 21. – С. 269–273.

Костева Ю.И. Дидактические основы интеграционных процессов в развитии гуманистических ценностей студентов естественных специальностей педагогических вузов

Статья посвящена проблеме дидактических начал интеграционных процессов в развитии гуманистических ценностей студентов естественных специальностей педагогических вузов, которые выступают одним из направлений совершенствования их профессиональной подготовки и есть результатом создания единого, неразрывно связанного образовательного процесса.

Ключевые слова: гуманизация образования, интеграция знаний, дидактические закономерности, ценностные ориентации, профессиональная подготовка.

Kostieva Yu. Didactic principles of integration processes in the development of humanistic values natural science majors of students of pedagogical universities

The article is dedicated to the problem of teaching began the integration process in the development of the humanistic values of students of natural sciences, which were one of the directions of improvement of their vocational training and is the result of a single whole intrinsically linked educational process.

Key words: humanization of education, knowledge integration, didactic principles, values, professional training.